

Zasady użycia sił zbrojnych w operacjach pokojowych

Paweł Żarkowski

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Wydział Humanistyczny

Abstract: The aim of article is describe the issues of uses an armed forces in peace-keeping operations and their influence on global security. Need to respond rapidly to security risks and difficulties in resolving disputes and conflicts through diplomacy have made it increasingly important nowadays peacekeeping missions. The decision to use the armed forces during these operations is usually difficult, lengthy and involves many considerations. Moreover, military operations are subject to political control and close supervision by the public. Modern peacekeeping operations are characterized by complex and multi-faceted action. These include military action, political, economic, social and cultural. The primary objectives of these missions should be civilian-military cooperation, close coordination at international level and at the national level. The main aim of the involvement of armed forces in peacekeeping operations has become primarily to reduce the wars and conflicts of the modern world. In retrospect participation of soldiers in peacekeeping operations is an important element in ensuring security in current international environment.

Keywords: warfare, conflict, peacekeeping operation, armed forces, security

Rules of uses an armed forces in peacekeeping operations

Abstrakt: Konieczność szybkiej reakcji na zagrożenie bezpieczeństwa oraz trudności przy rozwiązywaniu sporów i konfliktów za pomocą dyplomacji sprawiły, że coraz większego znaczenia nabierają obecnie misje pokojowe. Podjęcie decyzji o użyciu sił zbrojnych podczas tych operacji jest zazwyczaj trudne, długotrwałe i obarczone wieloma uwarunkowaniami. Działania wojsk podlegają ponadto kontroli politycznej oraz szczególnemu nadzorowi ze strony opinii publicznej. Współczesne operacje pokojowe charakteryzują się działaniem kompleksowym i wieloaspektowym. Obejmują one działania wojskowe, polityczne, ekonomiczne, społeczne oraz kulturowe. Do podstawowych założeń tych misji należy współpraca cywilno-wojskowa, ścisła koordynacja działań na szczeblu międzynarodowym oraz na szczeblu narodowym. Zasadniczym celem angażowania sił zbrojnych w operacje pokojowe stała się przede wszystkim chęć ograniczenia wojen i konfliktów we współczesnym świecie. Patrząc z perspektywy czasu udział żołnierzy w operacjach pokojowych stanowi ważny element zapewnienia bezpieczeństwa we współczesnym środowisku międzynarodowym.

Słowa kluczowe: walka, konflikt, operacja pokojowa, siły zbrojne, bezpieczeństwo

Zasady użycia sił zbrojnych w operacjach pokojowych

Wieloletni okres praktycznych działań na rzecz eliminowania konfliktów zbrojnych, zarówno międzynarodowych, jak i wewnętrznych, ukształtował specjalistyczne działania międzynarodowych organizacji na rzecz pokoju, które zostały określone jako operacje bądź misje pokojowe. Współczesny świat stawia przed siłami zbrojnymi wyzwania, jakich wcześniej historia nie знаła. Armie demokratycznych państw przygotowują się dzisiaj przede wszystkim do misji przywracania i utrzymywania pokoju. Na początku XXI wieku jednym z najistotniejszych sposobów rozwiązywania sytuacji konfliktowych w polityce międzynarodowej stały się operacje pokojowe. Operacje te są prowadzone w imieniu społeczności przez organizacje międzynarodowe o charakterze uniwersalistycznym – Organizację Narodów Zjednoczonych lub regionalnym – Sojusz Północnoatlantycki, Unię Europejską, Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie czy Organizację Jedności Afrykańskiej. Zasadniczym celem operacji pokojowych jest dążenie do zapewnienia pokoju w rejonie objętym konfliktem zbrojnym.

Podjęcie decyzji w kwestii użycia sił zbrojnych nie jest zazwyczaj łatwe. Jest także długotrwałe oraz obciążone wieloma uwarunkowaniami. Działania wojsk w czasie misji i operacji pokojowych podlegają kontroli politycznej, jak też szczególnemu nadzorowi ze strony opinii publicznej. Wieloletnie doświadczenia w użyciu sił zbrojnych pozwoliły uznać jednak, iż jest to w wielu sytuacjach jedyna metoda na rozwiązanie nabrzmiałych problemów.

Typologia misji/operacji pokojowych

Zarówno w Karcie Narodów Zjednoczonych, jak i w literaturze specjalistycznej dotyczącej zaangażowania sił zbrojnych na rzecz pokoju nie ma jednoznacznej definicji pojęcia operacji pokojowej, którą zazwyczaj zamienne nazywa się również misją pokojową. W polskiej bibliografii można się obecnie doliczyć kilkunastu różnych definicji precyzujących to pojęcie. Zdaniem Czesława Marcinkowskiego operację pokojową ONZ można zdefiniować jako użycie wielonarodowych sił wojskowych i cywilnych pod nadzorem ONZ w celu rozwiązania konfliktów wewnętrznych lub między państwami. Działania ONZ mają na głównie celu wprowadzenie lub nadzorowanie realizacji postanowień dotyczących przerwania działań wojennych, rozdzielenia wojsk, całkowitego lub częściowego rozwiązania konfliktu oraz często zabezpieczenia pomocy humanitarnej¹.

Interesujące podejście do terminu operacja pokojowa prezentuje Franciszek Gągor i Krzysztof Paszkowski. Według nich operacja pokojowa to działanie z ograniczonym użyciem sił zbrojnych podejmowane przez społeczność międzynarodową w celu utrzymania lub przywrócenia pokoju

¹ Cz. Marcinkowski, *Operacje pokojowe na początku XXI wieku*, Warszawa 2004, s. 26.

w rejonie konfliktu². Z kolei według Lesława Zapałowskiego operacje pokojowe są to działania stosowane przez Organizację Narodów Zjednoczonych środkami o charakterze militarnym w celu utrzymania lub przywrócenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa bądź to przez zmianę sytuacji stanowiącej groźbę dla pokoju, bądź dla ułatwienia pokojowego rozstrzygnięcia sporu, względnie dla zainicjowania akcji w związku z groźbą naruszenia pokoju³. Istota operacji pokojowych polega na tym, że użycie międzynarodowych sił pokojowych działających na mocy określonego mandatu Narodów Zjednoczonych nie wyróżnia agresora i ofiary, a siły pokojowe zachowują status neutralności.

Termin operacja pokojowa zaczął funkcjonować w międzynarodowym języku dyplomacji i polityki dopiero od 1966 r., kiedy to Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych powołało Komitet ds. Operacji Pokojowych, który został następnie przekształcony w 1992 r. w Departament Operacji Pokojowych⁴. Kolejna zmiana miała miejsce w 2007 r., kiedy to wydzielono z niego Departament Wspierania Działań w Terenie. Utworzono też oddział zajmujący się wyłącznie analizowaniem i ocenianiem działalności misji pokojowych. Zreorganizowano także System Szybkiego Rozmieszczenia umożliwiającą rozmieszczenie misji wojskowej w czasie od 30 do 90 dni oraz stworzono oddziały szybkiego reagowania⁵.

Operacje pokojowe prowadzone są w celu uformowania ładu pokojowego na świecie. Są także istotnym elementem działalności międzynarodowej, której główny wysiłek skierowany został na ograniczenie lub całkowite wyeliminowanie możliwości zastosowania argumentu siły we współczesnych relacjach międzynarodowych. Nie oznacza to jednak całkowitej rezygnacji z użycia siły będącej narzędziem najbardziej restrykcyjnym dla osiągnięcia tego celu⁶.

Użycie sił zbrojnych przez ONZ jest tylko jedną z wielu możliwości oddziaływania na strony konfliktu i nie ma ono na celu pokonanie agresora, ale zapobiegnięcie walce, bądź utrzymanie zawieszenia broni. Dlatego też siły pokojowe używają broni tylko w celu samoobrony. Oprócz zwartych poddziałów wojska w miejsce konfliktu mogą być także wysyłane nie uzbrojone misje obserwacyjne zajmujące się zbieraniem informacji.

² F. Gağor, K. Paszkowski, *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronności RP*, Toruń 1999, s. 52.

³ L. Zapałowski, *Operacje pokojowe ONZ*, Warszawa 1989, s. 38.

⁴ Cz. Marcinkowski, *Istota i ewolucja misji pokojowych ONZ*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2011, nr 5 (238), s. 9.

⁵ A. Cianciara, *Operacje pokojowe*, [w:] *Organizacje międzynarodowe w działaniu*, red. A. Florczak, A. Lisowska, Wrocław 2014, s. 25.

⁶ A. Miler, *Współczesne operacje pokojowe NATO*, [w:] *NATO wobec wyzwań współczesnego świata 2013*, red. R. Czulda, R. Łoś, J. Reginia-Zacharski, Warszawa–Łódź 2013, s. 185.

Współcześnie ONZ dzięki instrumentowi, jakim są misje pokojowe, promuje ustanawianie zrównoważonego pokoju wszędzie tam, gdzie istnieje zagrożenie wybuchem konfliktu lub tam, gdzie go właśnie zażegnano. Utrzymywanie pokoju służy zatem najczęściej wzmocnieniu delikatnego procesu pokojowego następującego po konflikcie zbrojnym.

Operacje pokojowe są jednym z podstawowych mechanizmów rozwiązywania konfliktów zbrojnych, stanowiących zagrożenie dla pokoju i bezpieczeństwa światowego. Są one jednocześnie trwałym i niezwykle ważnym elementem polityki międzynarodowej⁷. Poprzez wielorakość zadań realizowanych podczas ich trwania, można je definiować jako ograniczone wykorzystanie sił zbrojnych podjęte przez międzynarodową społeczność w celu przywrócenia lub utrzymania pokoju w rejonie konfliktu zbrojnego⁸. Głównymi zadaniami misji i operacji pokojowych jest rozładowywanie napięć międzynarodowych, wygaszanie gwałtownych konfliktów, prewencyjna ochrona osiągniętego wcześniej zawieszenia broni, przerwanie ognia, działania na rzecz rozejmu oraz prowadzenie działalności obserwacyjnej⁹.

Operacja pokojowa jest zespołem działań, które podejmowane są przez podmioty stosunków międzynarodowych, a celem jej jest zapobieganie, przerywanie, łagodzenie, ograniczanie lub wygaszanie konfliktów zbrojnych, mających charakter międzynarodowy lub wewnętrzny. Operacja pokojowa realizowana jest poprzez interwencję sił pokojowych, które posiadają mandat organizacji międzynarodowej na przywrócenie oraz utrzymanie pokoju w strefie występowania sytuacji kryzysowej¹⁰. Pojęcie operacji pokojowych określa się je także jako użycie wielonarodowych sił wojskowych oraz personelu cywilnego pod nadzorem ONZ w celu rozwiązania konfliktów międzynarodowych oraz konfliktów wewnątrz państwa. Decyzję o wszczęciu operacji pokojowej podejmuje Rada Bezpieczeństwa¹¹.

Wyróżnikiem zasadniczym dla misji pokojowych powinna być potrzeba wcześniejszego skutecznego użycia narzędzi dyplomatycznych, przyjmujących najczęściej postać misji negocjacyjnych, mediacyjnych bądź konferencji międzynarodowych. Bowiern tylko wówczas mogą zaistnieć odpowiednie uwarunkowania do zrealizowania zasadniczej operacji pokojowej, która będzie skutkować m.in.:

- zapewnieniem bezpieczeństwa dla sił pokojowych biorących udział w operacji;

⁷ Vide: F. Gagor, K. Paszkowski, *Międzynarodowe operacje pokojowe* op. cit., s. 24.

⁸ Ibidem, s. 53.

⁹ Vide: J. Zuziak, *Wojsko Polskie w misjach pokojowych w latach 1953–1990*, Warszawa 2009, s. 9.

¹⁰ Vide: D. S. Kozerański, *Kontyngenty Wojska Polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1973 – 1999. Konflikty – interwencje – bezpieczeństwo*, Toruń 2012, s. 13.

¹¹ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, red. J. Pawłowski, Warszawa 2002, s. 85–86.

- przerwaniem działań zbrojnych pomiędzy zwalczającymi się stronami konfliktu;
- zapewnieniem neutralności dla sił pokojowych¹².

Operacje pokojowe prowadzone są zazwyczaj w ograniczonym czasie. Polega to na tym, że ich mandat udzielany jest na określony czas, podczas którego powinny być osiągnięte cele danej operacji. Jeżeli natomiast cele te nie zostaną osiągnięte, wówczas mandat danej misji jest zazwyczaj przedłużany. Wyróżnić można dwa gatunki operacji pokojowych: obserwacyjne oraz z użyciem kontyngentu wojskowego Narodów Zjednoczonych.

Prowadzenie operacji pokojowych obejmuje szereg norm postępowania. W postanowieniach Karty Narodów Zjednoczonych zawarto m.in. zapisy określające cele operacji i zasady działania, które obowiązują zarówno ONZ, jak i jej członków. Normy te są fundamentem dla rezolucji Rady Bezpieczeństwa powołujących do życia operacje pokojowe, przy czym wymóg postępowania zgodnie z nimi jest określany w regulaminach poszczególnych operacji. Dotyczy to takich norm, jak: suwerenna równość stron, zakaz stosowania siły w sposób niezgodny z celami ONZ, nieinterwencja w wewnętrzne sprawy państw czy obowiązek udzielania pomocy dla akcji podejmowanych przez ONZ. Normy prowadzenia operacji pokojowych muszą obejmować następujące elementy:

- jasny polityczny cel operacji i dokładny mandat, który podlega okresowemu przeglądowi; zmiana jego charakteru, jak i również czas trwania dokonywany jest wyłącznie przez Radę Bezpieczeństwa;
- zgodę rządu i jeśli to stosowne zgodny zainteresowanych stron. Czasem zgoda pomijana jest w wyjątkowych sytuacjach, np. w konfliktach wewnętrznych;
- poparcie dla politycznych procesów lub pokojowego rozwiązywania sporu;
- gotowość Rady Bezpieczeństwa do podejmowania stosownych środków przeciwko stronom, które nie przestrzegają jej decyzji;
- bezstronność realizacji decyzji Rady Bezpieczeństwa;
- prawo sił pokojowych do użycia siły w celach samoobrony;
- nacisk na potrzebę politycznego rozwiązywania, tak aby operacja nie przeciągała się w nieskończoność.

W przypadku każdej operacji pokojowej szczegółowe zadania, cele i sposoby jej prowadzenia w odniesieniu do mandatu operacji i specyfiki warunków, w jakich ma być realizowana, określone są przez odrębne regulaminy, obejmujące m.in. zasady użycia siły ang. *Rules of Engagement* – ROE¹³. Za okoliczności uzasadniające konieczność użycia siły w celach

¹² Cz. Kaćki, *Sily wielonarodowe do misji pokojowych*, Warszawa 2003, s. 9.

¹³ A. Tokarczyk, *Zasady użycia broni i siły wojskowej w operacjach poza granicami państwa*, [w:] *Edukacja obywatelska w wojsku. Prawo w konflikcie zbrojnym*, red. P. Żarkowski, Warszawa 2006, s. 44–60.

samoobrony przyjmuje się m.in. potrzebę obrony przed indywidualnymi lub zbiorowymi napadami na personel i siły ONZ biorące udział w operacji oraz zbrojnymi atakami na posterunki, urządzenia i pojazdy sił ONZ, a także w razie zagrożenia ich bezpieczeństwa, próby wymuszania wycofania się tych sił z zajmowanych stanowisk lub innymi próbami uniemożliwienia realizacji przez nie zadań, bądź próby rozbrojenia personelu ONZ, ich aresztowania lub uprowadzenia. Ponadto dodatkowymi dokumentami regulującymi kwestię wykorzystania personelu wojskowego w ramach misji pokojowych są regulaminy wojskowe państw biorących udział w siłach pokojowych, narodowe i sojusznicze doktryny operacji pokojowych, a także postanowienia prawa międzynarodowego, które odnoszą się do ograniczeń w prowadzeniu działań wojennych oraz konwencje o ochronie ofiar wojny¹⁴. Do zadań uczestników misji pokojowych należy utrzymanie zawieszenia broni, rozbrojenie walczących stron, demobilizacja i reintegracja, usuwanie min, pomoc humanitarna, pomoc przy organizacji wyborów, promocja praw człowieka, pomoc policyjna oraz współpraca z regionalnymi organizacjami¹⁵.

Głównym celem ONZ jest zapewnienie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Dla osiągnięcia tego celu ONZ ma prawo do podejmowania działań, które mają na celu przede wszystkim zapobiec aktom agresji lub doprowadzić do ich stłumienia. Zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych decyzja o podjęciu tych działań należy do Rady Bezpieczeństwa. Decyzje o utworzeniu operacji pokojowych podejmuje się na podstawie mandatu Rady Bezpieczeństwa w obszarze dotyczącym utrzymania bezpieczeństwa i pokoju międzynarodowego. Głównie są one wynikiem zastosowania artykułu 39 Karty Narodów Zjednoczonych¹⁶. Sposób realizacji misji pokojowych z udziałem sił zbrojnych jest pochodną zastosowania któregoś ze środków systemu bezpieczeństwa zbiorowego przewidzianych w Karcie Narodów Zjednoczonych.

Operacje pokojowe, jako swojego rodzaju technikę działań, stosuje się na podstawie zapisów trzech rozdziałów Karty Narodów Zjednoczonych – rozdziału VI, który obejmuje postanowienia dotyczące pokojowego rozstrzygnięcia sporów. W ramach tego rozdziału dla zapewnienia pokojowego rozstrzygnięcia sporów tworzone są typowe misje obserwacyjne, rozdziału VII, który mówi o użyciu siły, sankcjach ekonomicznych bądź kolektywnej akcji zbrojnej w przypadku zagrożenia pokoju, naruszenia pokoju lub agresji¹⁷ oraz rozdziału VIII, stanowiącego o posługiwaniu się układami lub organizacjami regionalnymi w celu stosowania środków przymusu.

¹⁴ J. Kukułka, L. Łukaszyk, *Od konfliktów do partnerskiej współpracy*, Warszawa 1997, s. 160–162.

¹⁵ Cz. Marcinkowski, *Operacje pokojowe...*, op. cit., s. 27.

¹⁶ E. Haliżak, R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Warszawa 2000, s. 363.

¹⁷ L. Zapałowski, *Operacje pokojowe ONZ...*, op. cit., s. 20.

Międzynarodowe misje pokojowe obejmują obecnie szeroki wachlarz sposobów działania w celu wymuszania na stronach konfliktu zaprzestania walki i ustanowienia pokoju, od dyplomacji prewencyjnej począwszy po interwencję zbrojną kończąc. W 1992 r. Sekretarz Generalny ONZ Boutros Ghali w ogłoszonym dokumencie pt. *Agenda dla pokoju*, wskazał główne rodzaje działań ONZ w dziedzinie wspierania pokoju, do których zaliczył dyplomację prewencyjną, tworzenie pokoju, utrzymanie pokoju, budowanie pokoju, wymuszanie pokoju, rozbrojenie i sankcje¹⁸. Przy pomocy dyplomacji prewencyjnej ONZ stara się rozwiązywać spory zanim przerodzą się one w otwarty konflikt zbrojny. Celem natomiast tworzenia i utrzymania pokoju jest wstrzymanie konfliktu zbrojnego, a także zabezpieczenie osiągniętego porozumienia pokojowego¹⁹.

Obraz większości nowych misji pokojowych ONZ powołanych pod koniec ubiegłego wieku jest wielopłaszczyznowy, długotrwały i wielopodmiotowy. Postkonfliktowe operacje pokojowe prowadzone są najczęściej przez międzynarodowe kontyngenty, charakteryzujące się różnym poziomem przygotowania merytorycznego personelu wojskowego oraz odmiennym systemem wartości. Odmienność kulturowa i religijna, jak również posługiwanie się różnymi językami przez personel misji stwarza dodatkowe bariery w zakresie realizacji zadań podczas trwania przedsięwzięcia. Każda operacja pokojowa posiada inną specyfikę oraz wynikające z niej warunki wypełnienia mandatu, a tym samym realizacji celu misji. Operacje przebiegają ponadto często w środowiskach, które nie zawsze przychylnie odnoszą się do całości lub części kontyngentu wojskowego. Ponadto każde społeczeństwo postkonfliktowe ma swoje liczne uprzedzenia, urazy oraz rozbieżne interesy polityczne, co dodatkowo utrudnia realizację założonego celu misji pokojowej. Współczesne operacje pokojowe to nie tylko misje ONZ, ale także działania organizacji międzynarodowych o charakterze regionalnym, tj. OBWE, UE, NATO, OJA, WNP, realizowane w ramach otrzymanego mandatu Narodów Zjednoczonych. Przykładowo w terminologii stosowanej przez Sojusz Północnoatlantycki funkcjonuje pojęcie *operacji wsparcia pokoju* – ang. *peace support operations*. Pojęcie to oznacza wielofunkcyjne, bezstronnie prowadzone operacje pokojowych, których celem jest wypełnienie mandatu ONZ, OBWE lub też innej organizacji. Operacje te obejmują zaangażowanie dyplomacji, sił wojskowych oraz zaangażowanie organizacji humanitarnych w celu osiągnięcia długotrwałego politycznego porozumienia lub inny efektów określonych mandatem danej operacji. Współczesne operacje wsparcia pokoju obejmują sześć kategorii działań,

¹⁸ Vide: Cz. Kaćki, *Sily wielonarodowe...*, op. cit., s. 15.

¹⁹ Vide: M. Musioł, *Operacje pokojowe i dyplomacja prewencyjna oraz ich podstawa w polityce zewnętrznej UE w XXI wieku*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, 2012/2013, s. 338.

które są zgodne z klasyfikacją stosowaną przez Sojusz Północnoatlantyki²⁰.

- **Zapobieganie konfliktom** (ang. *conflict prevention*) – to organizowanie przedsięwzięć mających na celu niedopuszczenie do powstania konfliktów w rejonach szczególnych napięć. Obejmuje działania podejmowane w ramach postanowień rozdziału VI Karty Narodów Zjednoczonych. Zapobieganie konfliktom może być realizowane w formie misji dyplomatycznych, konsultacji, monitorowaniu, ostrzeganiu, inspekcjach, nadzorowaniu oraz obserwacji w celu zapobieżenia konfliktowi zbrojnemu. Mogą być także nałożone sankcje i embarga oraz przeprowadzona akcja ewakuacji personelu cywilnego;
- **Ustanawianie (tworzenie) pokoju** (ang. *peacemaking*) – oznacza działania dyplomatyczne prowadzone po wybuchu konfliktu. Ich celem jest doprowadzenie do przerwania walk i zawarcia porozumienia pokojowego. Obejmują one misje mediacyjne, rozjemcze, działania koncyliacyjne oraz sankcje i izolowanie dyplomatyczne. Udział wojsk w tych misjach będzie ograniczony zwykle do działań o charakterze rozjemczym;
- **Utrzymanie pokoju** (ang. *peacekeeping*) – to ograniczenie, łagodzenie lub zakończenie działań zbrojnych między państwami lub wewnątrzpaństwowych poprzez bezstronną interwencję strony trzeciej, zorganizowaną i prowadzoną przez społeczność międzynarodową, z użyciem sił zbrojnych i komponentu cywilnego w celu uzupełnienia politycznego procesu rozwiązywania konfliktów oraz przywrócenia i utrzymania pokoju. Prowadzone są zwykle zgodnie z postanowieniami rozdziału VI Karty NZ. Udział wojsk w tych działaniach polega na prowadzeniu obserwacji i dostarczaniu informacji o sytuacji w rejonie konfliktu, rozdzieleniu walczących stron przez rozwinięcie sił między nimi i ustanowieniu stref neutralnych oraz nadzorowaniu postanowień organizacji międzynarodowych w zakresie powrotu ludności cywilnej, postrzegania przerwania ognia, tworzenia organizacji państwowych oraz nadzorowania kontroli zbrojeń.
- **Wymuszanie pokoju** (ang. *peaceenforcement*) – są to działania polegające na wykorzystaniu środków militarnych do przywrócenia pokoju w regionie konfliktu zbrojnego. Realizowane są zgodnie z postanowieniami rozdziału VII Karty NZ, który uwzględnia możliwość wykorzystania środków militarnych do przywrócenia pokoju w strefie konfliktu zbrojnego. Operacje tego typu mogą być prowadzone w przypadku konfliktów między państwowych i wewnątrzpaństwowych w celach humanitarnych lub gdy przestają działać instytucje państwowe. Celem operacji jest przerwanie konfliktu zbrojnego po-

²⁰ L. Elak, *Funkcjonowanie polskich kontyngentów wojskowych poza granicami kraju*, Warszawa 2010, s. 10.

przez zastosowanie środków militarnych i zmuszenie stron konfliktu do pokojowego jego rozwiązania. Działania wojsk w tego typu misjach przyjmują formę operacji militarnych. Operacja wymuszania pokoju w swej istocie polega na wprowadzeniu międzynarodowych sił pokojowych przygotowywanych do obrony swojego mandatu, a więc odpowiedniego użycia siły w stosunku do strony nieprzestrzegającej warunków porozumienia;

- **Budowanie pokoju** (ang. *peacebuilding*) – obejmuje działania po zakończeniu konfliktu zbrojnego zmierzające do umocnienia oraz utrwalenia rozwiązań politycznych w celu uniknięcia ponownego rozpoczęcia walk. Udział wojsk w takich operacjach polega na ochronie misji dyplomatycznych i odtwarzaniu struktur państwowych, rozdzieleniu zantagonizowanych stron, udzieleniu wsparcia wojskowego władzom cywilnym, zapewnieniu powrotu uciekinierom i osobom wysiedlonym oraz zapobieżeniu niekontrolowanej migracji ludności;
- **Pomoc humanitarna** (ang. *humanitarian aid*) – to działania prowadzone w celu pomocy ludności cywilnej w trudnej sytuacji, zwłaszcza gdy władze nie mogą lub nie chcą takiej pomocy udzielić. Udział wojsk w operacjach tego typu może przybierać formę usuwania skutków zniszczeń i skażeń, odbudowy infrastruktury krytycznej, ewakuacji ludności cywilnej, pomocy wysiedlonym i uciekinierom, wsparcia w ramach pomocy medycznej, dostarczania żywności, wody pitnej i środków pierwszej pomocy oraz ochrony.

Przedstawione powyżej kategorie operacji pokojowych stanowią spójny system zapewnienia pokoju zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych.

Działania w operacjach wsparcia pokoju prowadzone są najczęściej poprzez:

- **Obserwację** – polegającą na śledzeniu rozwoju sytuacji, prześwietlaniu określonych środowisk, grup destabilizujących sytuację, ważnych obiektów. Może być realizowana w oparciu o sieć posterunków obserwacyjnych lub patroli;
- **Działania wywiadowcze** – stanowiące ważne źródło zdobywania informacji w celu skutecznego przeciwdziałania zagrożeniom. Działania wywiadowcze powinny się skupić na śledzeniu działalności wojskowej jednostek bojowych, śledzeniu źródeł powstawania niepokojów społecznych destabilizujących sytuację oraz wykrywaniu zagrożeń oddziałujących destrukcyjnie na wojska własne;
- **Patrolowanie** – stanowiące przeciwdziałanie możliwym działaniom zbrojnym i terrorystycznym, które destabilizują sytuację w obszarze działania, utrudnianie działania grupom ekstremistów, zbieranie informacji o rozwoju sytuacji, demonstrację obecności. W operacjach wsparcia pokoju patrolowanie uważa się za zasadniczy sposób działania;

-
- **Sprawdzanie przepływu ludności** – będące szczególną formą prowadzenia kontroli obszaru, polegającą na tworzeniu posterunków kontrolnych na szlakach komunikacyjnych w celu ograniczenia swobodnego przepływu grup destabilizujących oraz nielegalnych towarów. W czasie prowadzenia tego typu działań mogą być użyte transportery opancerzone, a nawet czołgi;
 - **Ochronę** – czyli działania posiadające przeważnie statyczny charakter, które zwykle prowadzi się w formie ochrony kluczowych z uwagi na bezpieczeństwo misji miejsc, tj. budynków rządowych, miejsc stacjonowania oddziałów, urządzeń komunikacyjnych, rejonów odpowiedzialności, tj. miast i wiosek z zamieszkałą ludnością cywilną, stref rozdzielania oraz innych przedsięwzięć dotyczących m.in. zabezpieczenia wyborów, konwojowania, czy pomocy humanitarnej;
 - **Kontrolowanie obszaru** – realizowane poprzez działanie posterunków i patroli w najbardziej aktywnych obszarach, szczególnie uwzględniające granice, rejonu aktywności terrorystycznej, rejonu prowadzenia działań poszukiwawczych i inne;
 - **Samoobronę** – czyli podjęcie wszelkich działań czynnych i biernych w celu zachowania zdolności bojowych. Samoobrona może być prowadzona zarówno w rejonie stałego pobytu, tj. w rejonie baz, placówek, jak i podczas realizacji zadań w ramach operacji wsparcia pokoju, podczas konwojowania, na punktach kontrolnych, w trakcie działań wywiadowczych, ochronnych oraz działań antyterrorystycznych.
 - **Działania antyterrorystyczne** – polegające na prowadzeniu działań mających na celu obezwładnienie grup destabilizujących sytuację. W trakcie ich prowadzenia wojska mogą stosować ofensywną taktykę działania polegającą na poszukiwaniu określonego rejonu, a jeżeli jest to konieczne – użyciu broni, obezwładnieniu i zatrzymaniu niebezpiecznych członków grup, stwarzając w ten sposób warunki do podniesienia bezpieczeństwa w regionie, w tym dla wojsk własnych²¹.

We wszystkich operacjach na rzecz wsparcia pokoju konieczne jest przestrzeganie określonych zasad, determinujących skuteczność podjętych działań. Do podstawowych zasad obowiązujących w tym obszarze zalicza się:

- **Zasadę wzajemnego szacunku** – polegającą na poszanowaniu praw wszystkich stron konfliktu. Każdy żołnierz sił pokojowych działa w ramach immunitetu tych sił i respektuje prawo oraz zwyczaje państwa – gospodarza;

²¹ S. Topolewski, P. Żarkowski, *Współczesny wymiar bezpieczeństwa narodowego (wybrane zagadnienia)*, Pracownia Wydawnicza WH UPH w Siedlcach, Siedlce 2015, s. 158–159.

- **Zasadę bezstronności** – polegającą na respektowaniu i uznawaniu racji stron konfliktu. Żołnierze sił pokojowych nie popierają żadnej z zaangażowanych stron. Każdy żołnierz misji wykonuje określone zadania i nie demonstruje osobistych odczuć;
- **Zasadę wiarygodności** – polegającą na stałym demonstrowaniu przez żołnierzy misji zwartości i dyscypliny oraz gotowości do wypełniania zadań. Żołnierze sił pokojowych wykazują wobec stron konfliktu determinację w utrzymaniu pokoju;
- **Zasadę ograniczenia siły** – która powstrzymuje żołnierzy misji od użycia siły w jakiegokolwiek formie. Każde jej użycie podważa zaufanie do operacji pokojowej. Żołnierz może użyć siły tylko w obronie własnej, zajmowanych pozycji lub wtedy gdy przewiduje to mandat;
- **Zasadę przejrzystości operacji** – polegającą na sukcesywnym informowaniu stron konfliktu o istocie i koncepcji użycia sił pokojowych. Wszyscy żołnierze misji działają zgodnie z mandatem i nie podejmują żadnych działań na korzyść żadnej ze stron nawet na jej prośbę, informując o istocie i zasadach podjętych działań;
- **Zasadę jedności dowodzenia** – która jest wynikiem przyjętych koncepcji dowodzenia siłami międzynarodowymi. Dowódca sił pokojowych jest jedynym autorytetem wszystkich komponentów misji. Jest jedyną osobą upoważnioną do oficjalnych rozmów ze stronami konfliktu i spełnia swoje funkcje w stosunku do wszystkich komponentów międzynarodowych na podległym obszarze;
- **Zasadę współdziałania militarno-cywilnego** – która odzwierciedla charakteru operacji wspierania pokoju wyrażającego się we wspólnej realizacji celów przez organizacje cywilne i wojskowe. Wymaga to od dowódców ciągłego i szczególnego określania zakresu wspólnych przedsięwzięć na wszystkich szczeblach działania;
- **Zasadę swobody manewru** – wyrażającą się w nieskrepowanej swobodzie w realizacji celów misji w ramach przypisanych kompetencji. Zatwierdzone przez strony konfliktu rozmieszczenie sił pokojowych nie ogranicza swobody działań w ramach przydzielonych zadań;
- **Zasadę elastyczności** – stanowiącą o gotowości struktur sił pokojowych do szybkiej i sprawnej zmiany zadań i rejonów działań. Pododdziały biorące udział w operacji wspierania pokoju przewidują zawsze możliwość zmiany sytuacji w rejonie działania i utrzymują zdolność do podjęcia nowych misji lub rozszerzenia przyznanego im mandatu²².

Operacje pokojowe stały się w drugiej połowie XX w. jedną z ważniejszych metod rozwiązywania konfliktów zbrojnych, uzyskując współcześnie miano jednego z najważniejszych narzędzi będących w dyspozycji ONZ do użycia na rzecz zachowania pokoju i bezpieczeństwa we współczesnym

²² J. Czarnecki, *Działania pokojowe i stabilizacyjne*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i współpraca sojusznicza w kontekście działań sił zbrojnych RP*, red. T. Szczurek, Warszawa 2010, s. 44.

świecie. Zastosowany po raz pierwszy w 1948 r. i następnie doskonalony mechanizm operacji dobrze służy bezpieczeństwu międzynarodowemu. Redukcja lub nawet wyeliminowanie siły jest wiodącym kierunkiem aktualnych relacji międzynarodowych, utrwalonym w zapisach prawa międzynarodowego. Warto przy tym zaznaczyć, że operacje pokojowe stanowią instrument, który w ostatnich latach znacząco zmienił swoje oblicze, ulegając głębokim przekształceniom. Znacząco poszerzył się też zakres, skala i ilość operacji, jak również wzrosła liczba podmiotów, przyznających sobie prawo do ich przeprowadzenia.

W okresie od 1945 r. do początku lat dziewięćdziesiątych z powodu trwającej rywalizacji między Wschodem i Zachodem, system bezpieczeństwa przedstawiony w Karcie Narodów Zjednoczonych funkcjonował tylko w ograniczonym stopniu. Interwencja zbrojna w celu zahamowania jakiegokolwiek konfliktu zbrojnego była możliwa tylko za jednogłośnie zgodą wszystkich stałych członków Rady Bezpieczeństwa. W praktyce okazywało się, że gdy jedno z państw – stałych członków Rady Bezpieczeństwa postulowało użycie sił zbrojnych dla realizacji głównego celu ONZ, veto zgłaszało inne z nim rywalizujące. Problemy wynikały także z braku sił zbrojnych podporządkowanych ONZ. Organizacja mogła zwrócić się tylko do państw członkowskich z postulatem użycia przez nie ich narodowych sił zbrojnych w konflikcie będącym przedmiotem zainteresowania ONZ. Te czynniki spowodowały, że najczęściej wykorzystywanym narzędziem ochrony pokoju i bezpieczeństwa stały się operacje pokojowe, które polegały na wysłaniu sił zbrojnych tworzonych przez żołnierzy z krajów członkowskich ONZ, które zgodziły się na uczestnictwo w takiej akcji, w rejon konfliktu na życzenie lub za zgodą stron. Zadaniem tych sił zbrojnych, nazywanych również *blękitnymi hełmami* stało się np. stworzenie specjalnych stref zdemilitaryzowanych, zapobieganie starciom pomiędzy stronami konfliktu. Działania tych oddziałów z reguły dysponujących ograniczonymi możliwościami militarnymi, tj. braku ciężkiego sprzętu bojowego, czołgów, artylerii, lotnictwa, cechowała bezstronność wobec uczestników konfliktu i prawo do użycia siły ograniczone praktycznie tylko do samoobrony.

W latach 90. XX w. nastąpił przełom w zakresie możliwości realizacji operacji pokojowych przez ONZ. Wówczas to zaczął się formować nowy ład międzynarodowy. Zakończenie *zimnej wojny* między Wschodem a Zachodem zaowocowało większą jednogłośnie zgodą państw na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych. Tym niemniej poprawa sytuacji międzynarodowej w relacjach między mocarstwami światowymi spowodowała zarazem gwałtowny wzrost konfliktów lokalnych o podłożu narodowościowym, religijnym i etnicznym, mających zwykle charakter wewnętrzpaństwowy, w których występowało wiele grup i frakcji. Oprócz wojskowych formacji, w konfliktach tych uczestniczyły uzbrojone grupy cywilów oraz lokalne milicje. Motywy religijne, etniczne i historyczne powodowały, iż przebieg konfliktów odróżniał je od tradycyjnych operacji wojskowych. Uczestnicy konfliktu stali się mniej przewidywalni i bardzo często podejmowali działania

przeciwko ludności cywilnej, takie jak: czystki etniczne, ludobójstwo, branie zakładników, wymuszenie masowego uchodźstwa, itp. Działaniom tym najczęściej towarzyszył upadek instytucji państwowych, upadek prawa i porządku. Z tego też względu ONZ coraz częściej zaczęła przeprowadzać operacje pokojowe, w ramach których m.in. udzielano pomocy humanitarnej, kontrolowano przestrzeganie praw człowieka i przebieg wyborów, ewakuowano ludność z regionów zagrożonych skutkami konfliktów zbrojnych. Jednocześnie zaostrzające się konflikty zbrojne w wielu miejscach na świecie spowodowały konieczność zmiany kształtu dotychczasowych operacji pokojowych. Oddziały wojskowe działające z ramienia ONZ w przypadku zagrożenia mogły już użyć siły w celu egzekwowania prawa międzynarodowego. Możliwa stała się także akcja ze strony ONZ z wykorzystaniem środków wojskowych, politycznych i ekonomicznych, bez względu na to, czy stronami konfliktu są jej członkowie lub państwa nienależące do organizacji²³.

Ewolucja operacji pokojowych

Pierwsza w historii funkcjonowania Organizacji Narodów Zjednoczonych misja obserwacyjna utworzona została w czerwcu 1948 r. w ramach postanowień rozdziału VI Karty Narodów Zjednoczonych dla zapewnienia pokojowego rozstrzygnięcia sporów pomiędzy Izraelem a państwami arabskimi. Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła wówczas rezolucję wzywającą do zaprzestania walk w Palestynie. W ramach misji wysłano wówczas na Bliski Wschód obserwatorów wojskowych, których zadaniem miało być monitorowanie zawieszenia broni pomiędzy stronami konfliktu. W ten sposób rozpoczęła się pierwsza w historii operacja pokojowa ONZ pod nazwą UNTSO – Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Nadzorowania Rozejmu. Od tego czasu operacje pokojowe przeszły wiele zmian, zarówno pod względem jakościowym, jak i ilościowym. Stało się to widoczne zwłaszcza po zakończeniu zimnej wojny. Wówczas kilkakrotnie wzrosła liczba nowych operacji. Do 1988 r. ONZ rozpoczęła zaledwie 13 misji pokojowych, a po 1988 r. ich liczba szybko wzrosła do 54²⁴. Zmienił się też charakter operacji pokojowych. Zaczęły być one coraz częściej prowadzone przez różnego rodzaju organizacje regionalne oraz tworzone okazjonalnie koalicje państw, nazywane często koalicjami chętnych. Ukształtowany w latach dziewięćdziesiątych poprzedniego wieku klasyczny podział operacji pokojowych wyróżniał początkowo dwa typy operacji: operacje pierwszej generacji i operacje drugiej generacji²⁵.

W krótkim czasie wykształciły się także operacje trzeciej generacji. Współcześnie zatem występujące typy operacji pokojowych ze względu na dynamikę ich rozwoju można podzielić na trzy generacje, z których dwie

²³ T. Bąk, *Misje stabilizacyjne i operacje pokojowe metodą rozwiązywania konfliktów militarnych*, „Zeszyty Naukowe WSOWL”, Nr 1/2012, s. 190.

²⁴ A. Cianciara, *Operacje pokojowe...*, op. cit., s. 14.

²⁵ Cz. Marcinkowski, *Istota i ewolucja...*, op. cit., s. 11–12.

uksztaltowały się w okresie pozimnowojennym²⁶. Nowe misje powoływane po 1995 r. zaczęto określać mianem operacji pokojowych III generacji, w ramach której coraz więcej można spotkać tzw. operacji hybrydowych, realizowanych wspólnie przez ONZ i organizacje regionalne oraz operacji prowadzonych wyłącznie przez organizacje regionalne. Nowy trend nazywany regionalizmem stał się charakterystycznym elementem operacji pokojowych przełomu XX i XXI wieku. Typologię generacji operacji pokojowych ze względu na dynamikę ich rozwoju przedstawia tabela nr 1.

Tabela nr 1. Typologia operacji pokojowych ze względu na dynamikę ich rozwoju

Generacja misji		Rodzaje działań (zakres mandatu)
Operacje pierwszej generacji	Misje obserwacyjne	<ul style="list-style-type: none"> • prowadzenie obserwacji przestrzegania porozumienia i przerwania działań; • prowadzenie mediacji między stronami; • meldowanie o każdym przypadku naruszenia porozumienia.
	Misje rozdzielające	<ul style="list-style-type: none"> • tworzenie stref buforowych między stronami konfliktu oraz kontrola tych stref; • nadzorowanie ograniczeń dotyczących posiadanej broni w poszczególnych strefach bezpieczeństwa.
Operacje drugiej generacji	Wielofunkcyjne operacje utrzymania pokoju	<ul style="list-style-type: none"> • zapewnianie bezpieczeństwa; • utrzymywanie tymczasowej administracji; • monitoring nad demobilizacją i rozbrojeniem stron; • ochrona i nadzorowanie przebiegu wyborów.
Operacje trzeciej generacji	Operacje wymuszania pokoju	<ul style="list-style-type: none"> • wprowadzanie sankcji; • zapewnienie bezpieczeństwa prowadzonych akcji humanitarnych; • interwencja zbrojna zastosowana wobec realnej agresji.

Źródło: F. Gagor, K. Paszkowski, *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP*, Toruń 1999, s. 20.

²⁶ B. Balcerowicz, *Sily zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2006, s. 156.

Operacje pierwszej generacji realizowane w latach 1956–1988 były tradycyjnymi operacjami utrzymania pokoju i dzieliły się na operacje obserwacyjne i rozdzielające lub obserwacyjno-rozdzielające, które w istocie polegały na nadzorowaniu zawieszenia broni. Pierwszą generację misji pokojowych stanowiły zatem typowe operacje ukierunkowane na utrzymanie pokoju. Najważniejszymi zasadami ich podejmowania i prowadzenia był zgoda stron biorących udział w konflikcie na rozmieszczenie sił pokojowych oraz prawne ograniczenie możliwości zastosowania broni jedynie w celach samoobrony. Cele takich operacji nie wykraczały zwykle poza zahamowanie konfliktu i niedopuszczenie do jego eskalacji. Misje te cechowały się pasywnością, jednofunkcyjnością, wojskowością i konsensualnością²⁷. Wykaz przykładowych operacji pokojowych I generacji przedstawia tabela nr 2.

Tabela nr 2. Przykładowe operacje pokojowe pierwszej generacji

NAZWA MISJI	CZAS TRWANIA MISJI	ZADANIA
UNEF I UN Emergency Force	1956–1967	Nadzorowanie sfery buforowej i wycofania wojsk stron konfliktu z działań
UNSF UN Security Force in West New Guinea	1962–1963	Utrzymanie porządku publicznego
UNFICYP UN Peacekeeping Force in Cyprus	1964–...	Od 1974 r. nadzorowanie strefy buforowej
UNEF II UN Emergency Force II	1973–1979	Nadzorowanie strefy buforowej i wycofania się stron konfliktu z działań
UNIFIL UN interim Force in Lebanon	1978–...	Zajęcie strefy buforowej
UNOSOM I UN Operation in Somalia	1992–1993	Ochrona zaopatrzenia pomocy humanitarnej

Źródło: S. Topolewski, P. Żarkowski, *Współczesny wymiar bezpieczeństwa narodowego (wybrane zagadnienia)*, Siedlce 2015, s. 151.

²⁷ I. Popiuk-Rysińska, *Ewolucja operacji pokojowych Narodów Zjednoczonych po zimnej wojnie*, „Stosunki Międzynarodowe 2003”, nr 1–2, s. 10.

Najważniejszymi zasadami stosowanymi podczas podejmowania i prowadzenia operacji pierwszej generacji były:

- zgoda wszystkich stron konfliktu na rozmieszczenie sił pokojowych;
- całkowita bezstronność sił pokojowych wobec stron konfliktu;
- ograniczenie prawa do użycia broni wyłącznie do samoobrony²⁸.

Charakterystyczną cechą tych operacji było to, że w skład sił pokojowych wchodził personel wojskowy bez uprawnień do użycia siły za wyjątkiem prawa do samoobrony. Kontyngent wojskowy rozmieszczony był w strefie rozdzielania stron konfliktu. Zadaniem sił wojskowych było podejmowanie działań ograniczających rozprzestrzenianie się konfliktu, a także utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa w rejonie bez stosowania siły i użycia broni. Do zadań komponentów wojskowych operacji pierwszej generacji należało głównie:

- monitorowanie;
- obserwacja strefy rozdzielania;
- weryfikacja przestrzegania przyjętych porozumień.

Drugą generację operacji pokojowych stanowiły wielofunkcyjne operacje utrzymania pokoju, utożsamiane z operacjami powoływanymi w celu zakończenia konfliktu wewnętrznego. Operacje tego typu prowadzone były w okresie od 1988 do 1995 r.

Operacje drugiej generacji w przeciwieństwie do swojej poprzedniczki stanowiły istotny element kompleksowego porozumienia pokojowego i służyły jego implementacji. Przedsięwzięcia w ramach misji drugiej generacji łączyły elementy prewencji, monitorowania, opanowania i wygaszania konfliktu. Ich wielofunkcyjny i szeroki mandat powodował, że miały one odpowiednio duży komponent cywilny. Były więc dynamicznymi przedsięwzięciami cywilno-wojskowymi, obejmującymi obok funkcji wojskowych również funkcje polityczne, policyjne, humanitarne i gospodarcze²⁹. Wykaz przykładowych operacji pokojowych II generacji przedstawia tabela nr 3.

²⁸ F. Gagor, K. Paszkowski, *Międzynarodowe operacje pokojowe...*, op. cit., s. 18.

²⁹ B. Popławski, *Udział Polaków w misjach pokojowych na terenie Afryki Subsaharyjskiej*, „Infos”, nr 19, Biuro Analiz Sejmowych, Warszawa, wrzesień 2011, s. 1–2.

Tabela nr 3. Przykładowe operacje pokojowe drugiej generacji

NAZWA MISJI	CZAS TRWANIA MISJI	ZADANIA
UNTAG UN Transition Assistance Group	1989–1990	Nadzorowanie przerwania ognia i tworzenia rządu
UNTAC UN Transitional Authority in Cambodia	1992–1993	Rozbrajanie stron konfliktu, podtrzymanie porządku, nadzorowanie wyborów
UNPROFOR UN Protection Force in Yugoslavia	1992–1996	Ochrona przekazanej pomocy, nadzorowanie przyjętych porozumień
UNOSOM II UN Operation in Somalia	1992–1995	Ochrona przekazanej pomocy, przywrócenie porządku i rozbrojenie
UNOMOZ UN Operation in Mozambique	1992–1994	Nadzorowanie wprowadzania porozumień pokojowych oraz nadzorowanie przerwania ognia
UNAMIR UN Assistance Mission for Rwanda	1993–1996	Nadzorowanie przerwania ognia i stworzenie bezpiecznych warunków
UNMIH UN Mission in Haiti	1993–1996	Uczestniczenie w tworzeniu demokracji
UNAVEM III UN Angola Verification Mission	1995	Nadzorowanie przerwania ognia i stworzenie bezpiecznych warunków

Źródło: S. Topolewski, P. Żarkowski, *Współczesny wymiar bezpieczeństwa narodowego (wybrane zagadnienia)*, Siedlce 2015, s. 153.

Operacje drugiej generacji cechowało to, że podejmowane były:

- w niestabilnym wewnątrzpaństwowym środowisku;
- przy braku respektowania porozumień pokojowych oraz „niejasnej koncepcji” pokojowego rozwiązania sporu;
- przy braku jasności co do reprezentacji lokalnych władz mogących podejmować wiarygodne i egzekwowalne wysiłki polityczno-dyplomatyczne umożliwiające pokojowe rozwiązanie konfliktu;

- komponent wojskowy w ramach sił pokojowych stanowił tylko niewielka część sił w składzie komponentów: polityczno-dyplomatycznego, policyjnego, humanitarnego.

Podczas realizacji operacje drugiej generacji zmianie uległ również zakres uprawnień żołnierzy sił pokojowych w zakresie możliwości użycia siły w stosunku do posiadanych uprawnień w tradycyjnych operacjach utrzymania pokoju. Żołnierzom udzielono m.in. prawa do podejmowania działań z użyciem siły w celu wymuszenia podporządkowania się stron konfliktu przyjętym porozumieniom. Operacje drugiej generacji obejmowały swoim zakresem kwestie zapewnienia bezpieczeństwa, budowę tymczasowej administracji, nadzorowanie rozbrojenia i demobilizacji stron, akcje humanitarne oraz ochronę i nadzorowanie przebiegu wyborów.

Operacje trzeciej generacji lub tzw. operacje wymuszania pokoju to takie operacje, które polegają na użyciu siły w celu zmuszenia stron konfliktu do przestrzegania odpowiednich rezolucji Rady Bezpieczeństwa³⁰. Odstępuje się w nich od klasycznych zasad konsensualności, typowych zasad użycia broni oraz bezstronności. To operacje bardziej stanowcze i dynamiczne, będące reakcją na konflikty wewnętrzne nowego typu, którym towarzyszy kryzys humanitarny. Operacje trzeciej generacji rozpoczęto realizować po 1995 r. i miały być reakcją na wzrost zagrożeń w wymiarze lokalnym. W ramach misji trzeciej generacji działania związane z załagodzeniem konfliktów i hamowaniem dalszej ich eskalacji zostały poszerzone o przedsięwzięcia zajmujące się kwestiami wewnętrznymi poszczególnych państw, służącymi przeciwdziałaniu powstawaniu sporów, umożliwiającymi realizację akcji humanitarnych oraz obejmującymi możliwą współpracę pomiędzy różnymi organizacjami rządowymi i pozarządowymi³¹. Żołnierze biorący udział w tego typu operacjach posiadają znacznie szerszy zakres uprawnień do użycia broni niż w klasycznych operacjach lub operacjach drugiej generacji. Mają oni jednocześnie obowiązek przestrzegania prawa wojennego oraz ograniczeń wynikających z posiadanego mandatu do działania udzielonego im przez ONZ. Szerokie spektrum sił międzynarodowych uczestniczących w operacjach pokojowych przy aktywnym wsparciu ze strony humanitarnych organizacji pozarządowych pozwala wydzielić operacje pokojowe trzeciej generacji w postaci tzw. operacji hybrydowych, jako formę wspólnego działania różnych rządowych organizacji międzynarodowych i pozarządowych organizacji humanitarnych³². Przykładem operacji

³⁰ F. Gągor, K. Paszkowski, *Międzynarodowe operacje pokojowe...*, op. cit., s. 19.

³¹ K. Łuczka, M. Sikora-Gaca, *Unia Europejska a prowadzenie operacji pokojowych. Wybrane aspekty wspólnotowej polityki bezpieczeństwa i „kultury solidarności”*, [w:] *Spoleczne i kulturowe wymiary bezpieczeństwa*, red. Z. Danielewicz, Koszalin 2013, s. 87.

³² M. Marszałek, J. Zuziak, *Wojsko Polskie w międzynarodowych misjach i operacjach pokojowych*, Warszawa 2010, s. 16.

trzeciej generacji były działania w Somalii w 1992 r. oraz Bośni–Hercegowinie w 1993 r.

Obecnie z uwagi na występujące zagrożenie ze strony terroryzmu coraz częściej zaczyna się także stosować określenie obejmujące tzw. działania antyterrorystyczne. Przyczyną takiego stanui rzeczy są zmieniające się zagrożenia, w tym przypadku takim zagrożeniem jest terroryzm, który zaliczamy do tzw. działań asymetrycznych.

Operacje pokojowe są obecnie doniosłym przejawem dążenia podmiotów stosunków międzynarodowych, w tym państw oraz organizacji, do wprowadzenia pokojowego ładu. Redukcja lub nawet wyeliminowanie siły jest wiodącym kierunkiem aktualnych relacji międzynarodowych, utrwalonym w zapisach prawa międzynarodowego. Warto również zaznaczyć, że operacje pokojowe stanowią instrument, który w ostatnich latach znacząco zmienił swoje oblicze, ulegając głębokim przekształceniom. Znacząco poszerzył się także zakres, skala i ilość operacji, jak również wzrosła liczba podmiotów przyznających sobie prawo do ich przeprowadzenia.

Operacje pokojowe prowadzone są w celu uformowania ładu pokojowego na świecie. Są także istotnym elementem działalności międzynarodowej, której główny wysiłek skierowany został na ograniczenie lub całkowite wyeliminowanie możliwości zastosowania argumentu siły we współczesnych relacjach międzynarodowych. Operacje pokojowe stały się obecnie jedną z ważniejszych metod rozwiązywania konfliktów na świecie. Uzyskały one jednocześnie miano jednego z najważniejszych narzędzi będących w dyspozycji Organizacji Narodów Zjednoczonych do użycia na rzecz zachowania pokoju i bezpieczeństwa. Przedstawione powyżej kategorie operacji pokojowych stanowią spójny system zapewnienia pokoju realizowany zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych.

Poprzez wielorakość zadań realizowanych w czasie trwania operacji pokojowych, można definiować je jako ograniczone wykorzystanie sił zbrojnych podjęte przez międzynarodową społeczność w celu przywrócenia lub utrzymania pokoju w rejonie konfliktu zbrojnego. Głównymi zadaniami misji i operacji pokojowych jest rozładowywanie napięć międzynarodowych, wygaszanie gwałtownych konfliktów, prewencyjna ochrona osiągniętego wcześniej zawieszenia broni, przerwanie ognia, działania na rzecz rozejmu oraz prowadzenie działalności obserwacyjnej.

Operacja pokojowa jest zespołem działań, które podejmowane są przez podmioty stosunków międzynarodowych, a celem jej jest zapobieganie, przerywanie, łagodzenie, ograniczanie lub wygaszanie konfliktów zbrojnych, mających charakter międzypaństwowy lub wewnętrzny. Operacja pokojowa realizowana jest poprzez interwencję sił pokojowych, które posiadają mandat organizacji międzynarodowej na przywrócenie oraz utrzymanie pokoju w strefie występowania sytuacji kryzysowej.

Współcześnie Organizacja Narodów Zjednoczonych dzięki instrumentowi, jakim są misje pokojowe, promuje ustanawianie zrównoważonego pokoju wszędzie tam, gdzie istnieje zagrożenie wybuchem konfliktu lub tam,

gdzie konflikt właśnie zażegnano. Utrzymywanie pokoju służy zatem najczęściej wzmocnieniu delikatnego procesu pokojowego następującego po konflikcie zbrojnym. Współczesny świat stawia przed siłami zbrojnymi wyzwania, jakich wcześniej historia nie знаła. Armie demokratycznych państw przygotowują się dzisiaj także do misji przywracania i utrzymywania pokoju. Zasadniczym celem każdej operacji pokojowej, nazywanej zamienne misją pokojową, jest zatem dążenie społeczności międzynarodowej do zaprowadzenia pokoju w rejonie objętym konfliktem zbrojnym.

Podsumowanie

Konieczność szybkiej reakcji na zagrożenie bezpieczeństwa oraz trudności przy rozwiązywaniu sporów i konfliktów za pomocą dyplomacji sprawiły, że coraz większego znaczenia nabierają współcześnie misje pokojowe. Podjęcie decyzji o użyciu sił zbrojnych podczas tych operacji jest zazwyczaj trudne, długotrwałe i obciążone wieloma uwarunkowaniami. Działania wojsk podlegają kontroli politycznej oraz szczególnemu nadzorowi ze strony opinii publicznej. Jednakże na podstawie wieloletnich doświadczeń w wielu przypadkach powołanie operacji pokojowej stanowi jedyny sposób rozwiązania problemów lub przynajmniej czasowego ustabilizowanie sytuacji.

Przez wiele lat misje pokojowe należały do jednych z najważniejszych obszarów działalności ONZ w ramach bezpieczeństwa. Zmiany w światowej sytuacji bezpieczeństwa, jak też zmieniający się charakter współczesnych konfliktów zbrojnych wpłynęły na ewolucję podejścia ONZ do operacji pokojowych. Od 1948 r., czyli od chwili powołania pierwszych operacji pokojowych, ich charakter uległ znaczącym zmianom. Współczesne operacje pokojowe w sposób wyraźny różnią się od siebie. Te różnice to m.in.: wykonawcy, zadania oraz sposoby realizacji tych zadań. Elementem łączącym każdą misję pokojową są niewątpliwie kontrowersje, jakie budzą one wśród społeczności i polityków. Przy powoływaniu każdej operacji istotne stają się pytania związane z jej podstawami prawnymi, ukrytymi intencjami wykonawców, zakresem zadań, czy jej skutecznością. Także niepowołanie misji w wielu przypadkach może wywołać nieporozumienia i dyskusję.

Pierwsze operacje ONZ miały charakter misji obserwacyjnych. Zadania w ramach pierwszej misji ONZ polegały głównie na monitorowaniu przez obserwatorów wojskowych zawieszenia broni pomiędzy Izraelem a państwami arabskimi. Od zakończenia zimnej wojny operacje pokojowe prowadzone są najczęściej przez różne organizacje międzynarodowe o charakterze ogólnoswiatowym lub regionalnym lub przez koalicje państw, a zakres zadań wykonywanych podczas tych misji znacząco wykracza poza obserwacje. W większości przypadków misje pokojowe są przykładem złożonego, pakietowego podejścia, obejmującego zadania polegające na wspieraniu procesu politycznego, organizowaniu i przeprowadzaniu wyborów, ochronie ludności cywilnej, monitorowaniu praw człowieka, pomocy humanitarnej, rozbrojeniu, demobilizacji i reintegracji walczących stron, administrowaniu konkretnym terytorium, czy utrzymywaniu porządku publicznego, zapewnienie funkcji policyjnych oraz pomoc rozwojową.

Współczesne operacje pokojowe charakteryzują się działaniem kompleksowym i wieloaspektowym. Obejmują one działania wojskowe, polityczne, ekonomiczne, społeczne oraz kulturowe. Do podstawowych założeń tych misji należy współpraca cywilno-wojskowa, ścisła koordynacja działań na szczeblu międzynarodowym oraz na szczeblu narodowym. Misje pokojowe i stabilizacyjne wymagają niewątpliwie użycia wykwalifikowanego personelu wojskowego, jak też szerokiego zaangażowania ekspertów cywilnych, stworzenia odpowiednich funduszy oraz wydzielenia środków materialnych z przeznaczeniem na programy stabilizacyjne i rekonstrukcyjne polegające na odbudowie infrastruktury koniecznej do funkcjonowania kraju, regionu dotkniętego kryzysem, odbudowie struktur służb publicznych oraz rekonstrukcji systemów finansowych, bankowych, gospodarczych i prawnych.

Zasadniczym celem angażowania sił zbrojnych w operacje pokojowe stała się przede wszystkim chęć ograniczenia wojen i konfliktów we współczesnym świecie. Patrząc z perspektywy czasu udział żołnierzy w operacjach pokojowych stanowi ważny element zapewnienia bezpieczeństwa we współczesnym środowisku międzynarodowym. Jednocześnie coraz lepsza skuteczność prowadzonych operacji jest głównie wynikiem doświadczenia zdobytego przez społeczność międzynarodową na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu, jakie minęły od ustanowienia pierwszej misji pokojowej.

Bibliografia

- Balcerowicz B., *Sily zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2006.
- Bąk T., *Misje stabilizacyjne i operacje pokojowe metodą rozwiązywania konfliktów militarnych*, „Zeszyty Naukowe WSOWL”, Nr 1/2012.
- Cianciara A., *Operacje pokojowe*, [w:] *Organizacje międzynarodowe w działaniu*, red. A. Florczak, A. Lisowska, Wrocław 2014.
- Czarnecki J., *Działania pokojowe i stabilizacyjne*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i współpraca sojusznicza w kontekście działań sił zbrojnych RP*, red. T. Szczurek, Warszawa 2010.
- Elak L., *Funkcjonowanie polskich kontyngentów wojskowych poza granicami kraju*, Warszawa 2010.
- Gągor F., Paszkowski K., *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronności RP*, Toruń 1999.
- Haliżak E., Kuźniar R., *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Warszawa 2000.
- Kącki Cz., *Sily wielonarodowe do misji pokojowych*, Warszawa 2003.
- Kozerański D. S., *Kontyngenty Wojska Polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1973 – 1999. Konflikty – interwencje – bezpieczeństwo*, Toruń 2012.
- Kukułka J., Łukaszuk L., *Od konfliktów do partnerskiej współpracy*, Warszawa 1997.
- Łuczka K., Sikora-Gaca M., *Unia Europejska a prowadzenie operacji pokojowych. Wybrane aspekty wspólnotowej polityki bezpieczeństwa*

-
- i „kultury solidarności”, [w:] Społeczne i kulturowe wymiary bezpieczeństwa*, red. Z. Danielewicz, Koszalin 2013.
- Marcinkowski Cz., *Operacje pokojowe na początku XXI wieku*, Warszawa 2004.
- Marcinkowski Cz., *Istota i ewolucja misji pokojowych ONZ*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2011, nr 5 (238).
- Marszałek M., Zuziak J., *Wojsko Polskie w międzynarodowych misjach i operacjach pokojowych*, Warszawa 2010.
- Miler A., *Współczesne operacje pokojowe NATO*, [w:] *NATO wobec wyzwań współczesnego świata 2013*, red. R. Czulda, R. Łoś, J. Reginia-Zacharski, Warszawa–Łódź 2013.
- Musiół M., *Operacje pokojowe i dyplomacja prewencyjna oraz ich podstawy w polityce zewnętrznej UE w XXI wieku*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, 2012/2013.
- Popiuk-Rysińska I., *Ewolucja operacji pokojowych Narodów Zjednoczonych po zimnej wojnie*, „Stosunki Międzynarodowe 2003”, nr 1–2.
- Popławski B., *Udział Polaków w misjach pokojowych na terenie Afryki Subsaharyjskiej*, „Infos”, nr 19, Biuro Analiz Sejmowych, Warszawa, wrzesień 2011.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, red. J. Pawłowski, Warszawa 2002.
- Tokarczyk A., *Zasady użycia broni i siły wojskowej w operacjach poza granicami państwa*, [w:] *Edukacja obywatelska w wojsku. Prawo w konflikcie zbrojnym*, red. P. Żarkowski, Warszawa 2006.
- Topolewski S., Żarkowski P., *Współczesny wymiar bezpieczeństwa narodowego (wybrane zagadnienia)*, Pracownia Wydawnicza WH UPH w Siedlcach, Siedlce 2015.
- Zapałowski L., *Operacje pokojowe ONZ*, Warszawa 1989.
- Zuziak J., *Wojsko Polskie w misjach pokojowych w latach 1953–1990*, Warszawa 2009.